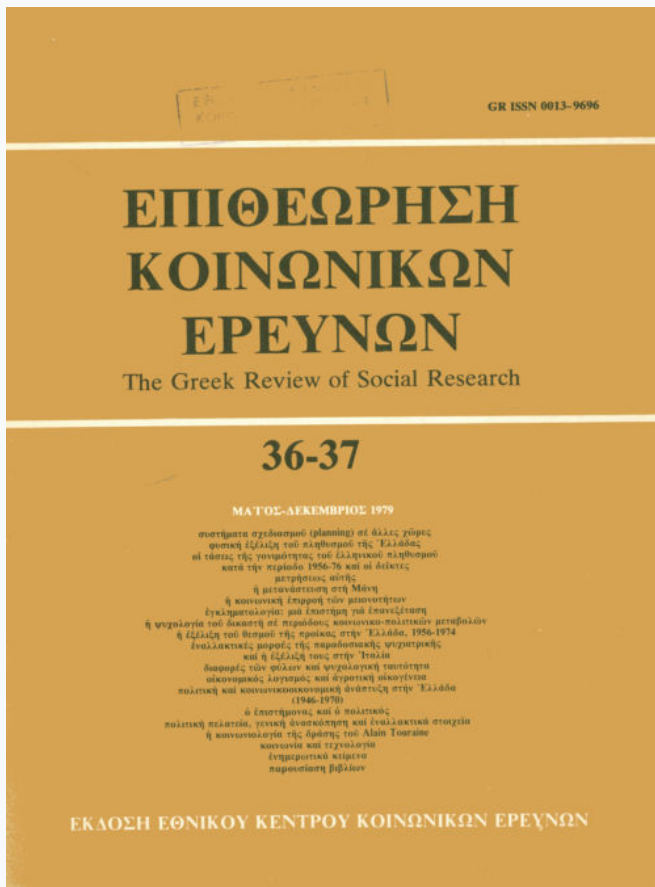

The Greek Review of Social Research

Vol 36 (1979)

36-37

Stewards of the land: The American farm school and modern Greece, της Brenda L. Marder

Ελένη Κοβάνη-Αποστολίδη

doi: [10.12681/grsr.473](https://doi.org/10.12681/grsr.473)

Copyright © 1979, Ελένη Κοβάνη-Αποστολίδη

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Κοβάνη-Αποστολίδη Ε. (1979). Stewards of the land: The American farm school and modern Greece, της Brenda L. Marder. *The Greek Review of Social Research*, 36, 475–476. <https://doi.org/10.12681/grsr.473>

σχολίες της, επίσης η σύλληψη, η έγκυμοσύνη και η γέννηση τών τέκνων της. Έξεταιζονται οι οικογένειες, τά αγαθά τους, οι τροφές τους, οι μετακινήσεις τους.

«Ο Faranger έκανε», γράφει η Kathryn Kish Sklar, «θαυμάσια χρήση τών βλίκων του χειριστή δρόμου, χρησιμοποιώντας τα για νά φωτίσει τήν κοινωνία πού οι μετανάστες άφησαν, καθώς επίσης τήν κοινωνία πού δημιούργησαν καθ' όδόν. Οι σπουδές του είναι ενδιαφέρουσες για ένα μεγάλο μέρος άναγνωστών, ειδικά γι' αυτούς πού ενδιαφέρονται για τήν ιστορία της οικογένειας και τήν ιστορία τών γυναικών».

ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΥ

Επιμελήτρια της Έδρας της Ιστορίας της Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου Άθηνων

*

Stewards of the Land: The American Farm School and Modern Greece. της Brenda L. Marder. Έκδόσεις: East European Quarterly, Boulder, σειρά: East European Monographs

Distributed by Columbia University Press 1979

Η Άμερικανική Γεωργική Σχολή (ΑΓΣ) Θεσσαλονίκης ιδρύθηκε, γύρω στά 1904, μέ πρωτοβουλία του προτεστάντη Άμερικανού Ιεραποστόλου John Henry House, και από τότε λειτουργεί άδιάλειπτα μέχρι σήμερα—μ' εξαίρεση τά χρόνια της γερμανικής κατοχής.

Τό βιβλίο της Β. Marder *Stewards of the Land*¹ αναφέρεται στό ιστορικό της ίδρυσης και της λειτουργίας του ιδρύματος αυτού και καλύπτει τήν περίοδο 1902-1949.

Σήμερα η ΑΓΣ λειτουργεί σάν άγροτικό επαγγελματικό Λύκειο, και είναι Νομικό Πρόσωπο Ίδιωτικού Δικαίου.

Τό άγροκίμιά της, μέ τό σύνολο τών εγκαταστάσεων, βρίσκεται 10 χιλιόμετρα, περίπου, άνατολικά του κέντρου της Θεσσαλονίκης, και κατέχει μία έκταση 1.500 στρεμμάτων.

Η συγγραφέας αναφέρει στόν πρόλόγό της, ότι η μελέτη της από τη αποτελεί άποπειρα έρμηνείας τού «πνεύματος» και της επίβιωσης τού ιδρύματος—«μέσα από τά πλέον χρωστικά και βίαια γεγονότα της πρόσφατης ευρωπαϊκής Ιστορίας»—καθώς επίσης και μία άποπειρα παρουσίαισης τού τρόπου μέ τόν όποιο λειτουργούσε τόν τών υπηρεσιών τις όποιες πρόσφερε «στη ζωή τού ελληνικού λαού κατά τη διάρκεια τών κρίσιμων Ιστορικών στιγμών».

Γιά νά γίνει πού κατανοητή η συλλογιστική αυτής της έρμηνείας, θά δώσουμε συνο-

πτικά όρισμένα στοιχεία για τό Ιστορικό της ίδρυσης και της λειτουργίας της ΑΓΣ, και κυρίως για τήν εξεταζόμενη περίοδο.

Άς σημειωθεί ότι η Marder κάνει λόγο περί «πνεύματος» σάν νά επρόκειτο για κάποια δύναμη ή όποια επέδρασε και εξακολουθεί νά επιδρά κατά τρόπο μονοσήμαντο ακόμα και στη σημερινή φάση λειτουργίας της σχολής. (Ύπενθυμίζουμε ότι η μελέτη αφορά τήν περίοδο 1902-1949.) Πώς αυτό είναι δυνατό, θά τό δούμε στη συνέχεια:

Τό 1894 έρχεται στη Μακεδονία ο John Henry House, μετά από είκοσι χρόνια Ιεραποστολικής θητείας σέ διάφορες άλλες περιοχές τών Βαλκανίων.

Άνταποκρινόμενος, όπως ο ίδιος έλεγε, σέ «θείο κάλεσμα» (Call), θέλησε νά ιδρύσει στη Θεσσαλονίκη μία πρακτική γεωργική σχολή πού θά αποτελούσε τότε ένα είδος «Out post» (έμπροσθοφυλακής) τών 'Ηνωμένων Πολιτειών στά Βαλκάνια και θά συντελούσε, τόσο στην έδραίωση και εξαπλώση της χριστιανικής πίστης, όσο και στόν έκσυγχρονισμό της γεωργίας, άπαραίτητες κατά τη γνώμη του προποθέσεις για τη λύση τού Βαλκανικού προβλήματος.

Μέ φιλανθρωπικές εισφορές άγοράζονται (1902) στην περιοχή πού βρίσκεται σήμερα τό ίδρυμα περί τά 200 στρέμματα γης, και τό 1903 άρτίζεται—άπό Άμερικανούς, κυρίως, κληρικούς—ένα έντεκα-μέλες συμβούλιο μετόχων.

Άρχίζει γρήγορα ο έξοπλισμός τού άγροκίματος και ήδη, τό 1903, μεταξύ τών άλλων διέθετε: γαλακτοκομείο (όπου παράγεται τό πρώτο παστεριωμένο γάλα στη χώρα), μηχανουργείο, ζωιουργείο, μετασκευλητοτροφείο...

Μέχρι τό 1912 η σχολή λειτουργεί μέ ολανόφωτος μαθητές (50 περίπου τό 1910), κυρίως όρφανά από καμμένα χωριά τού Μοναστηρίου. Μετά τούς Βαλκανικούς πολέμους, η έθνική σύνθεση τών μαθητών άλλαξε, άρχίζει η ελληνικοποίηση της σχολής και στις 3/1/1918 τίθεται όπο την έποπτεία τού Ύπουργείου Γεωργίας.

Όλο αυτό τό διάστημα, και μέχρι τό 1929, διευθυντής είναι ο John House, ο όποιος έχει επιβάλει ένα κλίμα βαθείας θρησκευτικής εύβουλείας και φιλανθρωπίας.

Τό Μάη του 1929, τό συμβούλιο τών μετόχων εκλέγει στη θέση τού διευθυντή τόν Charles House, γιό τού ίδρυτή, θέση τήν όποια κατέχει μέχρι τό 1955.

Στις άρχές της δεκαετίας τού 30 η ΑΓΣ είναι σχεδόν μία αυτοσυντηρήτη κοινότητα: ζουν εκεί 127 οικότροφοι και 17 άτομα τού έκπαιδευτικού προσωπικού.

Τών καιρό της μεταέκτικής δικτατορίας, οι φιλικές σχέσεις τού Charles House μέ τό Βασίλειο Γεώργιο Β', και η από μέρος του άποδοχή, σάν διευθυντή, όρισμένων άρχων έκπαιδευτικής πολιτικής τού Μεταξά, εύνοούν τήν—στό χώρο της ΑΓΣ—επικράτηση της ιδεολογίας της άγης Αυγούστου. Μέ τήν Ιταλική έπίδρομη ό μαθητές ψεύζουν, η σχολή παύει νά λειτουργεί σάν έκπαιδευτικό ίδρυμα και προανατολιζε-

ται, άποκλειστικά, πρós τήν παραγωγική δραστηριότητα.

Τόν Άπρίλη τού 41 άρχίζει η κατοχή της ΑΓΣ από τούς Γερμανούς, και ο Charles House, στό όνομα της σωτηρίας τού ιδρύματος, συνεργάζεται εν μέρει μαζί τους, γεγονός πού επιτρέπει στούς τελευταίους νά εκμεταλλευθούν τό άγροκίμα σάν βάση για έπιχειρήσεις και πηγή τροφίμων.

Τέλος τού 1945, τό έκπαιδευτικό πρόγραμμα άρχίζει κατά τήν περίοδο τού σχεδίου Μάρσαλ: καταβάλλεται ιδιαίτερη προσπάθεια για τήν επέκταση τών εγκαταστάσεων τού ιδρύματος και τών πολλαπλασιασμό τών δραστηριοτήτων του. Πρός αυτή τήν κατεύθυνση συντρέχουν διάφοροι όφρεις: Άμερικανική Έπιτροπή βοήθειας για τήν Ελλάδα, Ύπουργείο Γεωργίας, UNRRA, ECA, Ίδρυμα Fulbright.

Ο σημερινός διευθυντής της σχολής Bruce M. Landsdale (District interpreter στην έπιτροπή τού όν έλεγο της διεξαγωγής τών έκλογών τού 1946 και Chief interpreter της έπιτροπής για τό Δημονύφημα τού 1946), διαδέχεται τόν Charles τό 1955.

Η συγγραφέας άφερώνει μεγάλο μέρος τού βιβλίου της στην περιγραφή της ζωής και της προσωπικότητας τών δύο πρώτων, κυρίως, διευθυντών καθώς και τών συζύγων τους, έκθειάζοντας τις άρετες και τήν άφοσίωση όλων στην υπόθεση τού ιδρύματος. Μάς δίνει επίσης παραστατικές εικόνες από τη ζωή στό άγροκίμα κατά τη διάρκεια τών πιο σημαντικών Ιστορικών στιγμών (άπό τό Μακεδονικό άγώνα μέχρι τόν εμφύλιο), για τις όποιες, έξέλλου, εκφέρει και προσωπικές εκτιμήσεις έξιδανικευότητας, ιδιαίτερα, τήν μεταπολεμική πολιτική τών ΗΠΑ.

Γιά κάθε Ιστορική φάση άκολουθείται η έξής διαδικασία: άπεκρίνεται τό έξω από τη σχολή χώρο πού δοκιμάζεται σκληρά από τά γεγονότα—χωρίς νά εξεραμε άκριβώς τις βαθύτερες αιτίες τους—και στη συνέχεια, αντίδιαστολή αυτού τού άνάστατου κόσμου μέ τήν άνθρωπία τήν γάπη πού βασίζεται μέσά στην «Οαση» της ΑΓΣ.

Και η έπρσός: η επίβιωση της σχολής όφειλεται στην επίβιωση τού «πνεύματος της» πού κυριάρχησε στόν τόπο τού άγροκίματος τό 75 χρόνια της ύπαρξής της.

Τό «πνεύμα» αυτό προσδιορίζεται σάν ένα σύνολο θρησκευτικών πεποιθήσεων και προσωπικών αντίληψων τού John House για τό ρόλο της σχολής, οι όποιες ύποτιθέται ότι υιοθετούνται και από τους διαδόχους του.

Συγκριμένα, τά στατιστικά στοιχεία αυτού τού συνόλου είναι:

- i) Η θρησκευτική πίστη, οι όμναιστικές άρχές και η άφοσίωση όλων τών διευθυντών στην υπόθεση τού ιδρύματος.
- ii) Οι άρχές παιδαγωγικής τού John House για τήν άνάπτυξη της ολσπλευρης προσωπικότητας τών μαθητών.
- iii) Η αντίληψη τού τελευταίου για τό βασικό ρόλο της σχολής: νά καλλιεργήσει στις καρδιές τών μαθητών τήν άγάπη για τό γεωργικό επάγγελμα και νά τους

1. Ο τίτλος τού βιβλίου είναι παρμένο από μία φράση τού «Πιστέω» της ΑΓΣ «I believe that the tillers of the soil are stewards of the land...» Η Marder ήταν καθηγήτρια Άγγλικών της ΑΓΣ τό 1966-67.

καταστήσει ἱκανούς καλλιεργητές, μελλοντικούς προτοπόρους τῶν Κοινοτήτων.

iv) Ἡ ὑποτιθέμενη κοινὴ πολιτικὴ τῶν διευθυντῶν ἀπέναντι στίς ἐκστώτε ἀρχές: Οἱ σχέσεις τους με τίς τελευταίες νά μὴ καθορίζονται καί νά μὴ ἐπηρεάζονται ποτέ ἀπὸ τὰ προσωπικά καί πολιτικά τους πιστεύει.

Εἶναι φανερό ὅτι ἡ συγγραφῆς ταυτίζει τὶς ἀρχές καί ἀπόψεις τῶν διευθυντῶν μὲ τὸ σύνολο τῶν ἀρχῶν καί ἀντιλήψεων, ποὺ διαμορφώνονται μέσα ἀπὸ τὴν ὅλη λειτουργία τῆς σχολῆς, σὲ πλαίσιο κάθε συγκεκριμένης ἱστορικῆς περιόδου. Καί αὐτὴ ἡ ταύτιση τὴν ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὴν ὑποχρέωση ἐρμηνεύει τῆς ἐσωτερικῆς δομῆς καί τοῦ λειτουργικοῦ ρόλου τῆς ΑΓΣ, τόσο κατὰ τὴν περίοδο τῆς Ἰδρύσεως τῆς στήν τουρκοκρατούμενη Θεσσαλονίκη, ὅσο καί κατὰ τίς διάφορες φάσεις ἐξέλιξής τοῦ ἑλληνικοῦ κοινωνικοῦ σχηματισμοῦ.

Ἐάν ἡ Marger ἤθελε νά κάνει μιὰ ἀπλὴ περιγραφή τῆς ἱστορικῆς ἐξέλιξης τῆς σχολῆς, καί σ' αὐτὸ τὸ πλαίσιο νά ὑπογραμμίσει τὴν δράση τῶν διευθυντῶν, δὲν ἔπρεπε νὰ μιλά γιὰ «πνεῦμα» σχολῆς: διότι τὰ γεγονότα ποὺ περιγράφει σὲ βιβλίο διαφέδουν τὸ συμπέρασμα περὶ ἐπιβίωσης τὰς αὐτοῦ τοῦ «πνεύματος». Ἀντίθετα, φαίνεται κατ' ἀρχὴν καθαρά ὅτι ὁ θρησκευτικὸς πεποθησις καί οἱ οὐμανιστικὲς ἀρχές ὀλοποιεῖται μὲ διαφορετικὸ τρόπο μέσα ἀπὸ τὴν παιδαγωγικὴ πρακτικὴ τῆς κάθε ἐποχῆς, παίρνοντας ἔτσι, κάθε φορά, ἕνα συγκεκριμένο περιεχόμενο.

Ἄς δοῦμε μερικὰ παραδείγματα:

—Ἡ ὀλόνηξη συμμετοχὴ τῶν παιδιῶν, μὲ τὴν παρότρυνση τοῦ ἱδρυτοῦ House, στήν προσπάθεια ἀποκατάστασης τῶν προσφῶν τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς, ἀνανακλὰ τὸ κλίμα φιλάνθρωπίας καί συνεργασίας τῆς σχολῆς καί ἀποτελεῖ πρᾶξη-πηγὴ δημιουργίας συναισθημάτων καί ἀξιών γιὰ τοὺς ἴδιους τοὺς μαθητές.

—Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἡ προπαγάνδα τῆς 4ης Αὐγούστου καί οἱ παράτες σὲ τὸ ἀγρόκτημα, δὲν φανερόνουν παρά πνεῦμα ὑπαταγῆς, παθητικότητος καί ἀγνοίας τοῦ γύρου κοινωνικοῦ χώρου.

—Ὅμοια, τὴν περίοδο τοῦ ἐμφυλίου, τὰ παιδιά βλέπουν τὴν ΑΓΣ σάν πραγματικὴ δαση, ὅπου ὁ ἔξω κόσμος ὑποφέρει, ἀμορραγεῖ ἀπὸ τὰ βέβηλα στοιχεία τοῦ κομμουνισμοῦ.

Ἡ συμπεριφορὰ τῶν παιδιῶν, σὲ ἑσωτερικὴ τῆς σχολῆς καί σὲ σχέση μὲ τὸν ἔξω χώρο, ἀλλάζει: καί αὐτὸ ποὺ ἔνδιαφέρει εἶναι ἡ διάσπαση αὐτῆς τῆς ἀλλαγῆς, ἂν θέλουμε νὰ καθορίσουμε τὴν ἔννοια τοῦ «πνεύματος» συγχρονικά καί διαχρονικά. Διαφορετικά, ἡ περιγραφή τοῦ χαρακτῆρα καί τῆς συμπεριφορῆς τῶν Ἀμερικανῶν διευθυντῶν—μ' ἕνα εἶδος μπαγαβουρισμοῦ—χωρὶς τὴν ἀνάλυση τῆς καί τῆς σύνδεσῆς τῆς μὲ τὸ ἱστορικὸ-πολιτικὸ πλαίσιο, δημιουργεῖ μοιραία ἐσφαλμένες ἐντυπώσεις.

Πραγματικά, διαβάζοντας κανεὶς τὸ *Stewards of the Land* ἔχει τὴν αἴσθησι ὅτι οἱ

στόχοι τῆς ἰδεολογικῆς πολιτικῆς τῶν ΗΠΑ παρέμεναν ἀναλλοίωτοι ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς θεωρίας τοῦ «Manifest Destiny» καί ὅτι στήν ἀτμόσφαιρα τῶν ἀγροκτηματῶς κυριαρχεῖ ἀκόμα τὸ πνεῦμα διακριτῶν ἀρχῶν τοῦ ἀμερικανικοῦ κράτους τοῦ 1900: «... ὁ παντοδύναμος Θεὸς μὲς ἔχει ἐπιλέξει σάν τὸν ἐκλεκτὸ τοῦ λαοῦ... ἡ δικὴ μας φυλὴ... ἐντολοδόχος τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸν ἐκπολιτισμὸ τῆς ἀνθρωπότητος».²

Βεβαίως, κανένας δὲν ἀρνείται, στήν προκειμένη περίπτωσι, τὴν πνευματικὴ κληρονομία τοῦ John House—σάν ἀτόμου καί πολίτη τῆς ἐποχῆς του—ἀλλὰ καί, γενικά, τὸ βάρος τῆς ἐπίδρασης τῆς θρησκευτικῆς πίστης καί τῶν ἀνθρωπιστικῶν ἀξιών στή λειτουργία διαμορφώσεως ἐνὸς εκπαιδευτικοῦ Πιστεύω: συγχρόνως, ὁμως, εἶναι γνωστὸ, ἐπιδρῶν καί ἄλλα φαινόμενα—χαρακτῆρος συλλογικῶν παραστάσεων (πολιτικά, ἰδεολογικά)—ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἕνα εκπαιδευτικὸ ἴδρυμα δὲν «ἐξμπερδεῖται» ἐπὶκολε μὲ τὴν ἀπλὴ διακριτῆ «οὐδετερότητα» τῶν διευθυντῶν. Αὐτὸ προκύπτει, ἐξάλλου, καί ἀπὸ τὸ βιβλίο τῆς Marger, ἔστω κι ἂν κάτι τέτοιο ἦταν πέρα ἀπὸ τίς προθέσεις τῆς.

Σχετικὰ μὲ τὸ ρόλο τοῦ ἱδρύματος «στὴ ζωὴ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ», ἡ συγγραφῆς ἀναφερεται, ἰδιαίτερα, στίς υπηρεσίες ποὺ ἀπὸ προσέφερε σὸ γύρω πληθυσμὸ κατὰ τὴ διάρκεια κρίσεων ἱσομενῶν στιγμῶν. Ἐπί πλέον, παραθετὲ ὁρισμένα στοιχεία, τὰ ὁποῖα ὁμως δὲν ἐπαρκῶν γιὰ τὴν ἐκτίμησι τῶν συγκεκριμένων ἀποτελεσμάτων τῆς λειτουργίας του.

Κι' ὁμως, θὰ ἦταν σημαντικὸ νά γνωρίζαμε, βάσει δεδομένων, ἂν καί κατὰ πόσο βοηθήθηκε ἡ ἀνάπτυξη τῆς γεωργίας τῆς γύρω περιοχῆς (διάδοσι π.χ. βελτιωμένων φυλῶν ζώων, σπῶρων), ποῖ τὸ ἐπίπεδο κατάρτισης τῶν ἀποφοιτῶν καί ποῖς ὁ βαθμὸς τῆς συμβολῆς τους σὲν πρωτογενὴ τὸμα.

Βεβαίως τὰ θέματα αὐτὰ εἶναι δύσκολο νὰ ἐξεταστοῦν ἂν δὲν μελετηθεῖ ἡ ὅλη μέχρι σήμερα λειτουργία τῆς ΑΓΣ: εἶναι μιὰ ἐργασία ποὺ πρέπει νὰ γίνῃ, καί τὸ βιβλίο τῆς Marger εἶναι ἕνα ἰσχυρὸ κίνητρο καί βοήθημα (γιὰ τὴ σημερινὴ φάσι ἐνδιαφέρει ἡ μελέτη τῆς σύνθεσης τῶν σπουδαστῶν, τῶν εκπαιδευτικῶν προσωπικῶν, τὸ πρόγραμμα σπουδῶν καί, κυρίως, ἡ συνήθης ἐπαγγελματικὴ ἐπίδοσι τῶν ἀποφοιτῶν).

Ὁὰ θέλαμε, μόνον, νὰ σημειώσουμε ἐδῶ ὅτι, σύμφωνα μὲ τὰ σημερὰνὰ στοιχεία τῆς σχολῆς, τὸ διάστημα 1911-1976 ἀποφοίτησαν 1.212 σπουδαστές, ἐκ τῶν ὁποίων: τὸ 45% κατευθύνθηκε σὲ «γεωργικὲς ἐπιχειρήσεις καί ἰδιωτικὸς φορεῖς, συναρῆς μὲ γεωργικὰ ἐπαγγέλματα, τὸ 13% σὲ τεχνικὲς ὑπηρεσίες τοῦ Ὑπ. Γεωργίας κ.ἀ. καί τὸ 42% σὲ μὴ γεωργικὰ ἐπαγγέλματα. Οἱ στατιστικὲς δὲν εἶναι σαφεῖς, καί ἐτσι δὲν γνωρίζουμε τὸν ἀκριβῆ ἀριθμὸ τῶν ἀποφοιτῶν γεωργῶν.

**ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΕΡΕΥΝΩΝ**

The Greek Review of Social
Research

Ἐκδότης: Ἐθνικὸ Κέντρο
Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν (ΝΠΔΔ)
Σοφοκλέους 1, Ἀθήναι 122

Ἔτος 10ο, Τεύχος 36-37
Β' καί Γ' τετράμηνο 1979

Φωτοστοιχειοθεσία:
Κ. Μπαμπῆς - Π. Μπαρμπῆς
Γερανίου 24

ἐπιμέλεια ἐκδόσεως
Τμῆμα Δημοσιεύσεων
Διευθυνσεως Ἐνημερωσεως τοῦ
Ἐθνικοῦ Κέντρου
Κοινωνικῶν Ἐρευνῶν

ΤΙΜΗ: Δρχ. 250

συνδρομητικὲς ἐσωτερικῶ (3 τεύχη)
γιὰ ἰδιώτες Δρχ. 500,
γιὰ σπουδαστές Δρχ. 400,
γιὰ νομικὰ πρόσωπα, τράπεζες,
ὀργανισμοὺς Δρχ. 600

ἡ ἀναδημοσίευσή τῆς ὅλης τοῦ
περιοδικοῦ ἐπιτρέπεται μόνον μὲ
ἀδεία τοῦ διευθυντοῦ συντάξεως

φοιτῶν γεωργῶν. Ὡστόσο, ἀποδεικνύεται ἄρκετὰ καθαρά ὁ προσανατολισμὸς τῆς πλειοψηφίας τῶν μαθητῶν στὸν τομέα τῶν ὑπηρεσιῶν.

Τι νὰ ἀπέγναι ἀραγε οἱ μοντέρνοι καλλιεργητές τῆς σχολῆς; Καί γιὰ ποῖο λόγο δὲν ἐπέστρεψαν στίς κοινοτήτες τους; Ὁποσδήποτε, δὲν ἐθύνονται γι' αὐτὸ διευθυντές. Πρόκειται ὁμως γι' ἕνα φαινόμενον ποὺ μὴ ἐπιτρέπει νὰ ἀμφιβάλουμε γιὰ τὴν ὑπερτίμησι καί τὴν ὀριοποίηση στίς βετικῶν ρόλων, ποὺ ἀποδίδονται ἰδεαλιστικά σὲ διάφορους διεθνῆς μηχανισμοὺς, φιλανθρωπικοῦ ἢ ἄλλου χαρακτῆρα, χωρὶς νὰ λαμβάνονται ἀκριβῶς ὅτ' ὁμη οἱ ἀνάγκες καί οἱ ἀπαιτήσεις ἀλλάγῃ τοῦ χώρου στὸν ὁποῖο λειτουργοῦν καί στὸν ὁποῖο οὐσιαστικά ἐπιδρῶνουν νὰ τὸ ἐνασωματώσουν, γιὰ συγκεκριμένους κάθε φορὰ λόγους, σὲ πλέγμα τῶν σχέσεων ὀργάνωσης τοῦ συγχρόνου καπιταλιστικοῦ κόσμου.

Καί γιὰ νὰ τελειώσουμε, ἡ δύναμι τῶν ἀξιών ἐνὸς παιδαγωγικοῦ Πιστεύω, δὲν μορφεῖ νὰ «μετρηθεῖ» παρά μέσα ἀπὸ τὸ γίνεσθαι τῶν διαπαιδαγωγημένων.

2. Γερουσιαστῆς Beveridge (9/11/900) στὸ *Histoire des Idées politiques*. Jean Touchard, PUF, 1973.